

MIÉRT OLVAS ÖN?^{1/}

Az "Olvasók Társasága" /Société des lecteurs/ - a saját meghatározása szerint - olyan magánjellegű társulat, melynek célja: "azoknak az olvasóknak egyútvé tömörítése, akik szívesen vesznek részt korunk szellemi és művészi vitáiban"^{2/}. Az egyesületet 1952 végén alapította Párizsban egy fiatal könyvkereskedőkből álló csoport azzal a céllal, hogy az írók és a közönség között kapcsolatot létesítsenek és eszmecserét indítsanak. Az egyesület tagjainak sorában azonban kritikusokat, írókat és kiadókat is találunk. Az egyesület havonta felhívja olvasói figyelmét valamely kiváló munkára, s ugyanakkor közzé teszi azoknak a válogatott műveknek jegyzékét, amelyek a megjelent újdonságok között - megítélése szerint - a legmértőbbak az érdeklődésre. Ezenkívül minden évben nagy nyilvános vitát rendez, melyre - tagjain kívül meg szokta hívni a könyv és az olvasás szakembereit is. Az 1957. évben ez volt a vita tárgya: "Miért olvas Ön? Vajon az olvasás, ha nem kimondottan tájékoztatás céljaira szolgál, szabad tevékenységnek tekinthető-e, vagy ellenkezően, olyan közvetett hatások eredménye, amelyek megállapításra várnak?"

A vita szervezői tapasztalati anyagot kívántak összegyűjteni a közművelődési könyvtárak, különösképpen pedig a bibliobuszok könyvtárosaitól. Ezért Poindron, a Direction des bibliothèques de France technikai osztályának vezetője és az Olvasók Társasága Pártfogó bizott-

^{1/} Ez a cikk annak az ankéznak eredményeit mutatja be, amelyet a le Service technique de la Direction des bibliothèques de France tartott. A beérkezett válaszokat Pierre Riberette könyvtáros dolgozta fel, s ugyanő állította össze ezt a jelentést is.

^{2/} Székhelye: Paris, 170, boulevard Saint-Germain /VIe/.

ságának tagja, a l'Aisne-i, Moselle-i, Loir-et-Cher-i, Deux-Sèvres-i és Rhône-i központi kölcsönkönyvtárak néhány könyvtárosát felkérte a vitában való részvételre, illetve, amennyiben ebben akadályozva lennének, arra, hogy írásban közöljék vele a kérdéssel kapcsolatos megfigyeléseiket és javaslataikat.

Bár a meghívott könyvtárosok javarésze a fővárostól való távolság miatt nem tudott az összejövetelelen résztvenni, mégis az általa közölt tapasztalati anyag, melynek beküldésére M. Poindron közvetítése révén sor kerülhetett, olyan élénk érdeklődést váltott ki, hogy elhatározták: az adatgyűjtést valamennyi központi kölcsönkönyvtárra, még további mozgókönyvtárakra s végül néhány olyan városi közművelődési könyvtárra is kiterjesztik, amelyeknek meghívására - idő hiányában - már nem volt lehetőség. A szóbanforgó intézetek vezetői valamennyien megkapták a l'Aisne-i, Moselle-i, Rhône-i, és Deux-Sèvres-i központi kölcsönkönyvtárak könyvtárosainak sokszorosított válaszát; ezekkel kapcsolatban kellett véleményt nyilvánítaniuk.

A kapott válaszok nagy száma s a bennük kifejezésre jutó érdeklődés azt bizonyítja, hogy a megkérdezett könyvtárosok körében nagy visszhangra talált ez az ankét, mert a franciaországi könyvtárak útján közvetített olvasás problémájának néhány különleges vonatkozására irányította rá a figyelmet. A jelen tanulmány kísérlet kíván lenni az elhangzott észrevételek összefoglalására. Ezek az észrevételek a könyvtárosoknak a közönség olvasására vonatkozó saját tapasztalatain, a fiókkönyvtárosokkal /dépositaires/ és az olvasókkal való állandó érintkezésén, s egyeseknél azokra a kérdőívekre kapott feleleteken nyugszanak, amelyeket az ankéttal kapcsolatban közönségük körében szétosztotta.

Lehet, hogy csodálkozva állapítja meg majd az olvasó, milyen véleményeltérések, sőt ellentétek állapíthatók meg a kapott feleletek között. Nem szabad azonban meglepedkeznünk arról, hogy az olvasás ügye megynként és könyvtártípusonként - aszerint, hogy megyei kölcsönkönyvtárakról, vagy községi könyvtárakról van-e szó, - nagyon különbözik egymástól és hogy a megállapítható különbségek tulajdonképpen a könyvtárak egymástól különböző közönségének vegyes összetételét tükrözik vissza. Végül az is megállapítható, hogy a közölt megjegyzések javarésze inkább azoknak az olvasóknak nagy tömegére vonatkozik, akikre a

könyvtáros közvetlen hatást tud gyakorolni, akiket befolyásolni tud, mint arra a kisszámu, művelt olvasóra, aki könyvkérései révén észrevehetően emeli ugyan a könyvállomány szellemi színvonalát, viszont kevésbé könnyen irányítható.

+ + +

Miért is olvas az ember? A könyvtárosoknak erre a kérdésre adott válasza csaknem egyöntetűen ezt domborítja ki: sokkal inkább azért, hogy szórakozzék, mint attól a törekvéstől vezettetve, hogy képezze magát.

Ez a szórakozás-szükséglet egyuttal bizonyosfajta menekülésvágygal is egybevág. Az olvasók többsége ui. ha szórakozni kíván, akkor ki akar menekülni a való élet korlátaiból, a mindennapi élet gondjai közül. Ilyen vonatkozásban leginkább a kalandor-, a szerelmi-, a humoros és a detektív regények kötik le. Mások viszont, különösen a férfiak, a látóhatáruk, illetve elfoglaltsági területük felcserélése útján kívánnak szórakozni, úgy azonban, hogy ne hagyják el közben a való élet talaját. Egy részük tehát utleírásokat, felfedezésekről szóló vagy történelmi munkákat keres, más részük pedig különösen a jelenkorra vonatkozó leírásokat szereti, mert ezek általuk is ismert, sőt részben átélt eseményekre vonatkoznak. Ismét mások szabad idejüket hasznosan, oly módon szeretik eltölteni, hogy a foglalkozásukra, vagy az azzal határos területekre vonatkozó ismereteiket bővítik /mezőgazdasági szakkönyvek, ezermesterkedésre, lakberendezésre vonatkozó könyvek olvasása.../. Nagy általánosságban, a meglehetősen hozzávetőleges szólva, a nagyvárosok és nagyobb mezővárosok lakói az olvasásban mindenekelőtt a környezetből való kimenekülés eszközét látják. Ezzel szemben a falusiak - Mlle Le Courtois-nak, Haute-Vienne megye mozgókönyvtára könyvtárosának tanúsága szerint - nagyobb érdeklődést mutatnak az olvasmány tanulságos oldala iránt.

.....

De ha mindjárt elismerjük is, hogy az az olvasó, aki szórakozásból olvas, jobban szereti a regényt, vagy a regényhez hasonló dolgokat, mégis egyuttal rosszalólag arra is rá kell mutatnunk, milyen hijával van olvasóközönségünk a komoly dolgok iránti érdeklődésnek, a mily nagy-

mértékben vonzódik a könnyű könyvek iránt. Mert valóban vannak olyan regények, amelyeknek olvasása a művelődés forrásául szolgál s az olvasó lelki gazdagodását eredményezi; a könyvtárosok törekvésének tehát inkább arra kell irányulnia, hogy az olvasóközönség körében jó könyvet terjesszenek, akár regényekről, akár ismeretterjesztő olvasmányokról legyen is szó, - mint hogy olyan tulságosan magas színvonalu munkát tukmáljanak rá, amelynek olvasása csak közepes haszonnal jár számára. Már pedig ilyen vonatkozásban a regény a műveltség terjesztésének egyik leghatásosabb eszköze.....

Viszont azért is olvas az ember, hogy művelődjék. Bár elég nehéz különbséget tenni az érdek nélküli művelődés utáni vágy s a kíváncsiság között, amely olykor indiszkrét, sőt egészségtelen is lehet. "Az egészen minimális, könnyű tájékozódásnak a szükséglete biztosítja a nagyközönség soraiban a napilapok és a hetilapok, különösen pedig a képes hetilapok sikerét minden területen. Ez a siker annak az elemi szellemi kíváncsiságnak a jele, mely az emberek javarészében megtalálható".^{3/}

Különösen a könyvtárak fiatal látogatóinál találkozunk ilyenfajta kíváncsisággal, amely komoly művelődési vágygal szokott párosulni. "A fiatal fiúk - írja Vaillant, a Grenoble megyei könyvtár könyvtárosa - már tízéves koruktól fogva csak népszerű műszaki és tudományos folyóiratokat olvasnak." Ami a felnőtteket illeti, a háziasszony a legnagyobb regényfogyasztó, akár ábrándvilágba való menekülést jelentő szentimentális, akár detektívregényekről legyen is szó; ezzel szemben a férfiak inkább azért olvasnak, hogy műveljék magukat; főként közülük kerülnek ki a történelmi művek, az utleírások és a népszerű tudományos könyvek műkedvelő olvasói. "Általánosságban véve - vonja le Delrieu kisasszony a következtetést - úgy látazik, a férfiak reálisabban olvasmányuk kiválasztásában, mint a nők." Vidéken, így pl. Hérault környékén, a földművelésre vonatkozó könyvek sikeréről számolnak be, akár a gazdaságok gépesítéséről, akár szőlő-, vagy gyümölcsstermeléséről legyen is bennük szó. Ugyanigy egy olyan munkásvárosban, amelyet a grenoble-i városi bibliobusz látott el könyvekkel, Vaillant azt figyel-

^{3/} Mlle Masson, az albi-i városi könyvtár könyvtárőre, a tarn-i központi kölcsönkönyvtár igazgatója.

te meg, hogy az olvasók kifejezetten az ismeretterjesztő könyveket, mint pl. életrajzokat, s utleírásokat részesítették előnyben a regényekkel szemben.

Az olyan olvasó, aki attól a komoly vágytól vezettetve vesz kölcsön könyveket, hogy magát művelje, olykor egészen határozott "specializálódást" árulhat el az olvasmányok tekintetében. Például szolgálhat erre az a vidéki közigazgató, aki az olasz renaissanceért lelkesedik, vagy az a továbbképző tanfolyam-igazgató, akinek a paleontológia a kedvenc területe. Kétségtelen, hogy az ilyenfajta olvasók egy-egy könyvtár olvasóközönségének csak törpe kisebbségét teszik ki, viszont ezek jelentik a "hajtó-erő"-nek nevezhető részét. A könyvtáros különösen ezekre szokott büszke lenni, mert az ilyen olvasók idézik közvetve elő valamely állomány vagy egy kölcsönkönyvtár valamelyik osztálya szellemi szintjének emelését, még abban az esetben is, ha csak kivételszámban jönnek.

+ + + +

Ha az olvasást szórakozásnak tekintjük, akkor nem tűnhetik kiváltságos elfoglaltságnak azok között a tevékenységek között, amelyekhez az ember szórakozás céljából folyamodhatik: "Az élemedettebb koru személyek, s néhány nő kivételével, ugyszólván senki sem szenteli szabad idejét kizárólagosan az olvasásnak, hanem hasonló érdeklődést tanúsít a rádió, a mozi, a zene, a tánc, az ezermesterkedés, a sportok, a kártyajátékok, a horgászás, a kertészkedés stb. iránt... Az olvasás ugyanolyan eszköz a szórakozásra, mint bármi más; az olvasást főként rossz időjárás esetére, más foglalkozással ki nem töltött órák, pl. az estének felhasználására tartogatja az ember, amikor szórakozás céljából semmi máshoz sem folyamodhatik."^{4/}

Jelenleg a televízió látszik az olvasás legkomolyabb versenytársának. Mindazokban a megyékben, ahol csak elterjedt, így Haut-Rhin-ben is, a könyvtárosok a televízió bevezetésének következményeképpen a kölcsönzések számában nagyon észrevehető csökkenést állapítottak meg. Ennek ellenére nem lehetetlen, hogy az első elragadtatás elmúltával "a tele-

4/

Mlle Courtois, Haute-Vienne város mozgókönyvtárának könyvtárosa.

viziós készülékek tulajdonosai visszatérnek majd az olvasás szelidebb élvezetéhez." Amint Berna kisasszony Haut-Rhin megye központi könyvtárának igazgatója megállapította: "egyeseik közülük elolvasás végett már is kikölcshöztek olyan darabokat, amelyeknek előadását vevőkészülékük képernyőjén már láthatták." Ezt a reményt megerősíteni látszanak azoknak a vidéki könyvtárosoknak és letéti könyvtárvezetőknek a tapasztalatai, ahol a televízió már több év óta meghonosodott. Kétségtelen, hogy mivel a televíziós adások javarésze csak közepes érdeklődés felkeltésére látszik alkalmasnak, ez a körülmény minden bizonnyal a fejlettebb izlésű, s magasabbfokú élvezetekre törekvő közönségnek a könyvhöz való visszatérést fogja előidézni.....

.....

Ezek a példák, bár azt mutatják, hogy az olvasás utáni vágy teljesülését a gyermeknél csakugy, mint a felnőttnél, megakadályozhatja a családi vagy társadalmi környezet, mégsem zárják ki annak a lehetőségét, hogy az olvasást általában véve szabad tevékenységnek tekinthessük.

Annál szabadabb tevékenységnek tekinthető az olvasás, - Mlle Delrieunek, Bas-Rhin megye központi kölcsönkönyvtára igazgatójának tanúsága szerint, - "mennél magasabb az olvasó szellemi színvonala. A kezdő olvasó - bármily hatás /ideértve magának az iskolának hatását is/, eredményeképpen határozza is el magát az olvasásra, - könnyen aláveti magát más akaratának a könyvkiválasztás tekintetében. Ezzel szemben a valóban művelt olvasónak kisebb a fogékonysága a külső hatások iránt, akár személyek részéről történik, akár aktualitás alakjában jelentkezik". Ennek a megállapításnak megerősítéséül szolgál egy charente-i olvasónak józansággal teli megállapítása: "Az olvasás szabadságát természetesen erősen korlátozza a rendelkezésre álló idő, ugyanilyen mértékben azonban az olvasó szellemi képességei is." S a derék ember hozzáteszi még: "Mert vállalkozhatnám-e én pl. Einstein olvasására?"

Az olvasó olvasási szabadságát azonban ezenkívül még a rendelkezésre álló könyvek fajtája is korlátozza. Ilyen vonatkozásban a falusi lakosság hátrányosabb helyzetben van, mint a városi, mert az állomány áll csak rendelkezésre, amelyből egyes előnyös helyzetben

lévő megyékben a központi kölcsönkönyvtár, vagy más hasonló szervezet mozgókönyvtára áll. Oly mértékben választhat csak tehát, amily mértékben ez lehetővé válik számára. "Ennek ellenére nagyobb választási lehetőség kínálkozik az olvasó számára a könyvtár polcain, mint ha szombat este beül a falu egyetlen mozitermébe, ahol nincs lehetőség arra, hogy filmjét maga válassza meg.".....

+ + + +

Az olvasót érő legfontosabb hatások sorában első helyen a sajtó hatását kell megemlítenünk, akár irott /párizsi, vagy vidéki napilapok/, akár rádión, vagy televízión keresztül közvetített akusztikai, vagy akusztikai-vizuális sajtóhatásról legyen is szó. Meg kell azonban állapítanunk, hogy ez a hatás csaknem kizárólagosan kerülő uton mutatkozik és hogy éppen az irodalmi rovatok részesülnek az olvasók részéről a legkevesebb figyelemben.

Bizony, sajnálatos dolog, hogy a vidéki napisajtó javarészában olyan kevés tér jut az irodalmi tevékenységre, hogy a könyvszemle szinte kizárólagosan a "kérjük közzétenni" jellegű közleményekből tevődik össze s hogy a helyi irodalmi jellegű rendezvényekről szóló tájékoztatók leggyakrabban a megjelent előkelőségek felsorolására szorítkoznak. De ha mindjárt másképpen állna is a dolog, nem bizonyos, hogy a közönség hajlanék olvasmányai kiválasztásában azokra a tanácsokra, amelyeket a hírlapokban - nevelése érdekében - közzé kellene tenni. Kétségtelen az is, hogy egyes nagy vidéki napilapoknak olyan irodalmi szemlevezetőik vannak, akik méltóak erre a névre; ismertetéseik azonban - úgy látszik - mégsem járnak a könyvtárakban azon művek kölcsönzési forgalmának növekedésével, amelyekre beszámolóikban a figyelmet felhívják.

Pedig kétségtelen, hogy a helyi időszaki sajtó termékei olvasottságnak örvendenek; legnagyobb buzgalommal azonban azokat az oldalakat olvassák, amelyek a helyi híreket és a sporteseményeket tartalmazzák.

Ami mármost a párizsi sajtót - hírlapokat, hetilapokat és irodalmi szemléket - illeti, ezeket csak kisszámu, olyan közönség járhatja és olvassa, amely főként a nagyvárosok lakosságából, vagy a mezővárosok "előkelőségeiből" áll, - ez pedig az állandó könyvtárlátogatóknak csak nagyon kis részét teszi ki. Ennek ellenére ennek a sajtónak hatása nem is olyan kismérvű, mint amilyennek az első pillanatban gondolni lehetne...

Ugyanez a megállapítás érvényes a rádió- és televízió adásokra is, mert a rádió és a televízió irodalmi adásainak hatása eredményes ugyan, viszont rendkívül korlátolt körű. A nagyközönségre ezek az adások semmiféle hatással nincsenek. Először is, mert ezeket a műsorszámokat olyan időpontban sugározzák, amelyek a nagyközönség számára nagyon alkalmatlannak..... másodsor, mivel színvonaluk és előadásmódjuk meghaladja a tömegek színvonalát.....

Ezzel szemben egyéb műsorszámok, különösen a folytatásos regények, akár hírlapok, akár rádió, akár televízió műsorszámairól legyen is szó, határozott befolyással vannak a könyvkérésekre is. Ez ahhoz a hatáshoz hasonlítható, amely regényből vett témájú filmnek a vidéki mozikban való átvonulását, vagy a televízió vásznára való vetítését kíséri. "Mindannyian emlékezünk rá - írja Mlle Masson - milyen nehézségekkel kellett mind a városi, mind pedig a vidéki kölcsönkönyvtáraknak megküzdeniök, amikor a gróf Monte-Christo o. regényt rádiójátékká alakították, vagy amikor a Gervaise-t filmre vitték.".....

.....

Szinte azonos megállapításokat tehetnénk az olyan szindarabokkal kapcsolatban, melyeket vidéki színpadokon adtak elő. Mulhouse-ban pl. a színház utján eddig ismeretlen írókat - pl. Roussin-t - fedeztek fel. Az 1956-57. évadban két darabot is előadtak Roussintól. A városi könyvtárnak egyetlen műve sem volt ettől a szerzőtől s Roussin-művet eddig sohasem kerestek. Ma már Roussin darabjai nagyon népszerűek nálunk. Ugyan ez áll a rádióban, vagy a televízióban közvetített darabokra is, azzal a megszorítással azonban, hogy a televízió utján előadott darabok nagyobb érdeklődést keltenek fel a drámai művek iránt, mint a rádiójátékok.

Ami az un. rajzos történeteket /bandes dessinées/ illeti, amelyeknek elburjánzását egyébként a sajtóban a könyvtárosok javarésze nagy sajnálattal állapítja meg, ezek arányuknak megfelelően, ugyanolyan "vágási" technikával készülnek, mint valamely irodalmi mű rádiójátékra vagy filmre átirat változatai. Az ilyen rajzos történetek szerepe megynként változó: egyik helyen igen nagy, másutt gyakorlatilag a semmivel egyenlő. Amíg pl. Ariège-ben semmi különös hatással sincsenek a könyvkölcsönzésre irányuló kérésekre, addig Hérault-ban megjelenésük "mindig a rajzokban megjelentett munka kikérésével jár. Az az ember benyomása, hogy

az ilyen rajzos történetek olvasása után az olvasó kielégítetlen marad. Meg akarja tehát szerezni az eredeti könyvet, hogy a történet egyes részeit alaposabban élvezhesse."

Ezzel szemben minden könyvtárosnak egyöntetűen az a véleménye, hogy a sajtóban közzétett regényrészletek nagy hatást gyakorolnak az olvasókra.....

.....

A nők számára írt művek, mint pl. a Marie-Claire, vagy az Ő c. regények, indították el a lelkesedést Michel Davet, Daphné du Maurier, Daniel Gray, stb. írókért. Françoise Sagan sikere is, amely elszenvedett balesete óta még csak fokozódott, talán kevésbé tulajdonítható azoknak a díjaknak, amelyekkel regényeit jutalmazták, vagy a műveiben rejlő belső értékeknek, vagy akár annak a hirverésnek, melyet kiadója vele kapcsolatban csinált, mint inkább annak a rovatnak, melyet számára a női hetilapokban fenntartanak. Leggyakrabban azonban maguk a női hetilapok és a képes hetilapok is kielégítik azt a valódi olvasásvágyat, amely a tömegek körében fellelhető. Ilyen vonatkozásban pedig inkább káros hatással vannak. Így látja ezt Mlle Berna is: "Az olyanfajta hetilapok és folyóiratok, mint a Confidences, Intimité, melyeket a vidéki fiatalok állandóan olvasnak, vagy a sportujságok, a könyvolvasás veszedelmes ellenségei. A fiatal lányok ezeken rákapnak az értéktelen művek olvasására, az ifjak érdeklődése pedig ezek hatására csak az ökölvívó-, vagy labdarugó mérkőzésekre korlátozódik..."

Bármilyen hatást gyakoroljon azonban a közönség olvasására a sajtó, a rádió és a televízió, kétségtelen, hogy ezek a különféle hírközlő eszközök az eddiginél sokkal komolyabb szerepet tölthetnének be a közönség szellemi alakításában. A Dumazedier Télévision et culture c. művében közölt javaslatok jórésze megérdemelné, hogy a rádióműsorok felelős vezetői és a hírlapok és hetilapok szerkesztői - akár a párizsiakra, akár a vidékiekre legyen szó - megfontolás tárgyává tennék. "A televízió útján történő népművelésnek - mondja M. Dumazedier - nem volna szabad néhány műsorszámra korlátozódnia, hanem a program nagyobb részére kellene kiterjednie." Különösen azok a megjegyzések ragadták meg figyelmünket, amelyeket M. Dumazedier ahhoz a problémához fűz, miként tudná a televízió a közönséget az irodalmi mű megszeretésére vezet-

ni. Ennek valóban "nem volna szabad arra a műorszámra korlátozódnia, amely a legutóbb megjelent regényekkel foglalkozik... Franciaországban nagy problémát jelent ezidőszereint a közönségnek az olvasásra való nevelése; ennek megoldásában a televízió hasznos segítséget nyújthat. Rámutattunk már arra, milyen érdeklődést tanusít a televízió nézőközönsége az aktualitások iránt. Az olvasásra való nevelésnek teljesen ki kellene aknáznia azt a lehetőséget, amelyet az érdeklődés gyűjtőpontja nyújt. Mert a könyvnek nem szükségképpen irodalmi jellege kölcsönöz időszereúséget. A lakosság 90 %-a számára az időszereúség egészen másban lel eredetét: a politikai, társadalmi, emberi vonatkozásokban."

A közönségnek az időszereú kérdések iránt tanusított érdeklődése a nagy nemzeti és nemzetközi eseményekre vonatkozó könyvek kikölcsönzésében nyilvánul meg. A niort-i Városi Könyvtárban - írja Mme Philippe Levatois - az algériai események óta nagyon keresik Bugeaud marsall leveleit. Pedig husz év alatt egyetlen egyszer sem került ez a munka kikölcsönzésre. A Deux-Sevres-i központi kölcsönkönyvtárban csakugy, mint a niort-i Városi Könyvtárban, állandó érdeklődés mutatkozik minden köolajjal és Szuezzel foglalkozó könyv iránt - a regényektől egészen a legkomolyabb munkáig, a rendelkezésre álló dokumentum-munkákat is beleértve."

Egyébként azonban mintha az olvasók körében bizonyosfoku fáradtság, érdeklődés-hanyatlás mutatkoznék az olyan eseményekkel szemben, amelyeknek csak passziv és tétlenségre kárhoztatott tanui. Legalábbis M. Grenet-nek, a nantes-i Városi Könyvtár könyvtárosának ez a véleménye: "Bár az indokinaí háboru néhány évvel ezelőtt felkeltett bizonyos, többé-kevésbé nyugtalan kíváncsiságot, ez a kíváncsiság az ellenségeskedések megszűntével megcsappant. A magyarországi és algériai események, továbbá a szuezi kérdés azonban semmiféle kihatással nem volt raktáraink napi forgalmára."

A közönség elég gyakran, a - mondhatnók - anekdotaszereú aktuális kérdéseket részesíti előnyben. "Az angol királynő legutóbbi látogatásának a napisajtó részéről történt széltében-hosszában való ismertetése pl. az angol királyi családra és általában Nagybritanniára vonatkozó könyvkérések nyilvánítására vezetett." Mlle Delrieu pedig azt jegyzi

meg, hogy "egyes helyi események a világeseményeknél is jobban felkel-
tik a közönség érdeklődését....."

Éppen az lenne a könyvtáros egyik feladata, - s a sajtó, a rádió,
a televízió nem kelhetne vajon versenyre vele? - hogy, figyelembe vé-
ve a közönség érdeklődési irányát, arra ösztönözze az olvasókat, hogy
szakadjanak ki egyéni érdekeik szűk köréből, s nagyobb közösség tevén-
kenységét kísérik figyelemmel, mint amilyent a családjuk, falujuk
vagy megyéjük jelent számukra. A könyvtáros ilyenirányú munkáját igen
gyakran siker is koronázza.

Ami mármost az irodalmi aktualitásokat illeti, ezek is csak olyan
mértékben érintik a közönséget, "amilyen mértékben valóban időszerű
eseményt jelentenek /ujsgócimek, rádióközlések/"; az irodalmi események-
nek aktualitása általában a november végétől december elejéig tartó
időszakra korlátozódik, amikor a nagy díjak kiosztása történik, ezek
a díjak elvileg az év folyamán megjelent legjobb regények megjutalma-
zására szolgálnak. Mivel a díjak odaítélése a nagy nyilvánosság előtt
megy végbe, a megjutalmazott művek iránt elég nagy érdeklődés szokott
mutatkozni a könyvtárakban, annak ellenére, hogy valójában csak az
olvasók nagyon kis részét érdekli ez az esemény, s "nem haladja meg
a társadalom legtehetősebb rétegét", vagy legalábbis a legműveltebbekét.
Vidéken főként a nevelők, a letéti könyvtárak vezetői és az "előkelő-
ségek" keresik a díjjal jutalmazott könyveket, az olvasók nagy tömege
azonban nem tud létezésükről.

Az irodalmi díjak hatása még abban az esetben is csak nagyon át-
meneti, ha komoly formában jelentkezik. Négy-öt hónap sem telik el a
díjak kiosztása után, s a kitüntetett művek - M. Grenet kifejezésével
élve - máris "a feledés homályába merülnek." Ez a hatás valamivel ta-
lán tovább tart azokban a letéti könyvtárakban, amelyeket a mozgó-
könyvtárak látnak el anyaggal; lehetetlen lenne ui. valamennyit egy
időben ellátni a megjutalmazott művekkel; s ezeknek az olvasóközönsé-
ge különben is nagyobb türelmet tanúsít.

Egyébként az irodalmi díjak terén bizonyosfoku hierarchia alakult
ki: a Goncourt és a Femina haladnak az élen, azután következik a
Renaudot és Interallié-díj. A Francia Akadémia regény-nagydíját éppen
olyan kevéssé ismerik, mint a Nobel-díjat és a többi külföldi díjat.

Jellemző, hogy egyszerre két könyvtáros is beszámol arról az egyre fokozódó ellenszenvről, amely az utóbbi két év folyamán tapasztalható az irodalmi díjakkal szemben. Ez az ellenszenv egyébként bizalmatlansággá, sőt ellenséges indulattá is válhatik. Egyes olvasókat felháborítja az a hírverés, amely a díjak kiosztását kíséri, mások viszont gyanakodó kérdéseket tesznek fel "a zsűrik összetételére, a kifogásolt zsűrik döntésére s azokra a szempontokra vonatkozóan, amelyek a zsűriket döntésükben vezérik." A charente-i mozgókönyvtár egyik letéti fiókjának kezelője ezt írja: "az irodalmi díjaknak semmiféle hatása sem tapasztalható a mi környékünkön, ahol szerencsére nem is tudnak róluk." De idézzünk az olvasók megnyilatkozásaiból még néhányat: "Az irodalmi díjak nagy haszonnal járnak a kiadónak, némi előnyt jelentenek a szerzőnek, s büntetést az olvasónak". "Abban a pillanatban, hogy irodalmi díjról van szó, a könyv értéke zéróvá esökkent."

Olyan hangulat útközik ki ebből, amely fölött nem lenne szabad az irodalmi zsűritagoknak közönyösen eltekinteniök, ha csak nem akarják az irodalmi díjak hasznosságát a végeredményben egyuttal létét is kockáztatni.

Ami mármost a gyermekkönyveknek odaitélt díjakat illeti, a legtöbb esetben a nagyközönség egyáltalában nem vesz tudomást róluk. Ez egyébként eléggé érthető is, hiszen legtöbbször maga a gyermek választja ki a polcra a könyveket, a gyermeket pedig édes-kevésé érdekli, részesült-e az illető könyv jutalomban, vagy sem.....

Számolnunk kell bizonyosszámú olyanfajta befolyással is, amely bár a könyvtáros által kevésbé érzékelhető, mint a sajtó, a rádió, a mozi s az irodalmi díjak hatása, mégis megvan s igen gyakran meghatározza valamely könyv sikerét. Többek között ilyen az olvasóknak egymásra gyakorolt hatása is. "A falusi letéti könyvtárakban - írja Mlle Bernard, Rhône megye Központi Könyvtárának dolgozója - valamely könyv sorsát szinte kizárólagosan az első olvasó véleménye dönti el; ha az első olvasónak tetszik az illető könyv, akkor az egész falu elolvassa, de ha a könyv szerencsétlenségére, nem tetszik, akkor hat hónapon át a láda fenekén nyugszik." Ezt a megfigyelést megerősíti a könyvtárosok javarésztétől kapott válasz is. Valamennyien hangsúlyozzák az élőszóban végbemenő propaganda fontosságát; mert bár az ilyen hírverés csak igen szűk körön belül mozog, ennek ellenére igen hatékony. Az olvasónak

abban az időpontban megfogalmazott bírálat, amikor valamely művet a könyvtárnak, illetve a letéti helynek visszaad, - a barát, a rokon, vagy akár valamilyen ismeretlen egyén véleménye, - mindmegannyi olyan tényező, amely a könyv sikerét a falu lakossága, vagy a könyvtár olvasóközönsége körében meghatározza." Saját megnyilatkozásuk szerint is - állapítja meg Mme de la Motte, a périgueux-i Városi Könyvtár könyvtárosa, a dordogne-i Központi Kölesönkönyvtár igazgatója, - az olvasókban erős visszhangra talál az élcszóban elhangzó bírálat.... A périgueux-i Városi Könyvtárban azt tapasztaltuk, hogy igen sok olvasó nemcsak azokat a tanácsokat követi, amelyeket kap, hanem szívesen ki is kéri az olyan egyének véleményét, akiknek elismeri szakavatottságát s izlését." Ebből tehát nyilvánvaló, hogy sok könyvet csak azért olvasnak, mert ilyen élcszóban terjedő propaganda révén hallottak már róla. Hogy milyen hatékony lehet az ilyenfajta propaganda, kitűnik abból is, milyen nagy szerepet játszhatnak a könyvtár keretein belül az olvasók egyesületei.....

+ + + +

Amint azonban arra M. Lemaire, a beauvais-i Városi Könyvtár könyvtárosa nagyon helyesen felhívta a figyelmet, a kölcsönző-terembe lépő olvasók többsége általában nincs is teljesen tisztában azzal, milyen könyvet fog kérni. "Tizennégy olvasó közül csak három tudja, mi a címe annak a könyvnek, amelyet keres, de ez a három is csak azért, mert olyan munka folytatásáról van szó, amelyet már olvasott. A többi tizenegy minden határozott gondolat nélkül ugyan, de irányításra főgékonyan érkezik..... Határozott szándék nélkül, úgy jönnek be a könyvtárba, hogy nem tudják, mit fognak onnan magukkal vinni."

Igen sok olvasó szívesen elidőzik a könyvtár polcai előtt, ha erre a könyvtár lehetőséget nyújt, hogy mennél tovább tartson az az öröm, amelyet a könyvek környezetében való ödöngés okoz. Hiszen sokak számára boldog felfedezésekre nyújt ez alkalmat. Kedvesen mutat erre rá a La Rochelle-i Városi Könyvtár egyik olvasója, aki elárusítónő egy nagy áruházban: "Azt nem mondhatom éppen, hogy véletlen találkozásaim vannak a polcokon, viszont szeretem, ha az a benyomásom: írókat fedezek fel."

Egyáltalában nem lehet csodálkozni azon, hogy ilyen lelki állapot-

ban a könyv kiválasztását egészen külső szempontok befolyásolják, így pl. az: hol van az illető munka a polcon, milyen a megvilágítás, milyen magas az a polc, amelyre állították.

A könyv külseje sem kisebb vonzóerő. A jóminőségű papír, a világos és nem zsufolt tipográfia, az élénk színű kötés, mind egyaránt magára irányítja az olvasó figyelmét. Mindezek a tényezők természetesen nem lennének elegendők arra, hogy már magukban véve is eldöntsék a választást, ha az olvasók azt sejtlenék: a mű tartalma nem fogja érdekelni őket, de azért mégis számba kell ezeket is venni. Közöttük egyébként a legfontosabbnak a szedés minta látszik. "Az idősebb korosztályba tartozók javarésze, de igen sok gyenge szemű fiatal is, a szöveg bármifajta egyéb mérlegelése előtt, az eléggé nagy és jól látható betűtípusokat keresi." "A község legtöbb olvasója visszautasít minden olyan könyvet, mely apró betűfajtaival van írva", írja egy dordogne-i mozgókönyvtáros.

A könyv méretei is figyelemreméltó elemet jelentenek. A könyvnek nem szabad sem túlságosan vastagnak, sem túlságosan vékonyknak lennie, bár a mű vastagsága gyakran előnyt is jelenthet. A kvart-formátumot, mivel túlságosan nehézkes, mellőzni szokták. Mindenekelőtt arra van szükség, hogy a könyv könnyen kezelhető s szállítható legyen.

Több könyvtáros egyértelmű megállapítása szerint az olvasók a fűzött könyveket határozottan előnyben részesítik. A fűzött könyveket új. újdonságoknak tekintik, míg a bekötött könyv sokak szemében régi könyvet jelent. Egyes kiadóknak az az eljárása, hogy az újdonságokat képes borítólapal fedik be, szintén nagy szerepet játszik a közönség részéről megnyilvánuló könyv-megkülönböztetésekben. Vigyáznak is egyes könyvtárosok arra, hogy megőrizzék a borítólapot, s a bekötöttnél ráragasztatják a kötéstáblára.

Az eredeti külsőt szintén nagyon értékelik az olvasók. Hogy milyen sikere van a közművelődési könyvtárakban azoknak a könyveknek, amelyek a Clubs de livres kötéstábláiban kerülnek forgalomba, továbbá azoknak az utánzásoknak, amelyeket sok kiadó ezek után készít, nem szorul bizonyításra. De egyébként is minden olyan külső, amely mintegy felfrissíti a szöveget, hatékonyan hozzájárul a könyv terjesztéséhez. "Igy esik meg azután, hogy ugyanaz a könyv az Idéal bibliothéque

sorozatból 90-szer kerül kikölesöztetésre, a Bibliothèque verte sorozatból viszont csak 10-szer, pusztán azért, mert az első sorozat szedése világos, papírja jó, s színes illusztrációkkal van díszítve."

Ami érvényes a regényekre, ugyanaz áll az ismeretterjesztő munkákra is. Ez utóbbiakban azonban az illusztrációk játsszák a főszerepet: "Az illusztráció nélküli ismeretterjesztő munkák elriasztják az olvasókat." Az utleírások és az állatkönyvek egyre növekvő sikere ezért nagyrésztben - az olvasók általános véleménye szerint is - a bennük található kitűnő fényképeknek illetve színes illusztrációknak tulajdonítható.

Végül az is nyilvánvaló, hogy az olvasók - bár egyeseket közülük a könyvek kiválasztásakor részben az is befolyásolja, milyen gyakran kéri mások az illető műveket, - csak akkor szokták magukkal vinni a könyveket, ha nem tulságosan kopottak, ill. elhasználódtak.

Olykor maga a könyv címe is elegendő arra, hogy az olvasó az illető könyvet válassza. Egyébként meg kell jegyeznünk, hogy sokszor a fali letéti könyvtárosok maguk sem ismerik név szerint a ma élő nagy írókat.

Viszont abban az esetben, ha az olvasónak tetszett egy könyv, akkor már könnyebben megjegyzi írója nevét s ilyenkor az író többi munkáját is kérni szokta. Ezzel kapcsolatban M. Pons rámutat annak fontosságára, hogy a könyvekben legyen utalás "ugyanezen szerzőtől származó egyéb művek"-re is, mert az olvasók ezt igen gyakran át szokták vizsgálni. Az ilyen jegyzék kétségtelen hatással szokott lenni az olvasókra; ha ui. az illető szerző első könyve elnyerte tetszését, teljes joggal feltételezheti, hogy többi könyve ugyanolyan jellegű.....

Végül tagadhatatlan, hogy ha az olvasó nem egykönnyen tud maga választani, akkor igen nagy segítséget jelent számára a vidéki letétek kezelőinek véleménye. Elég, ha arra hivatkoznak a letéti könyvtárak vezetői, hogy a könyv tetszést aratott a mozgókönyvtárnak ezen vagy azon a letéti helyén. "Az olvasók többsége - írja a Hérault-i mozgókönyvtár egyik letétének kezelője - szívesen hagyatkozik a könyvtáros véleményére. Mivel pedig a jelen esetben az illető több mint tíz év óta tölti be a könyvkölcsönző szerepét, jól ismeri már olvasóközönségét; ezért arra törekszik, hogy kinek-kinek azt juttassa, ami tetszeni fog neki". Elképzelhetjük azonban, milyen zavar töltetheti el a letét ke-

zelőjét annak a sor könyvnek láttára, amely jórészt az ő számára is ismeretlen. A könyvtáros részéről a mozgókönyvtár utnak indításakor adott tanácsok, a könyv belsejébe beillesztett bírálólapok, az illetékesek számára kiadott mozgókönyvtár-szemlékben /bulletins de liaison/ megjelent tartalmi kivonatok és ismertetések azonban képessé teszik arra, hogy az olvasók választását irányíthassa.

A közművelődési könyvtárakban ugyanez a helyzet: az olvasók nagyon hallgatnak annak a tisztviselőnek a véleményére, akivel érintkeznek. Ezért tulajdonítanak a könyvtár állandó látogatói olyan nagy fontosságot annak, hogy állandóan ugyanazzal a tisztviselővel legyen dolguk. Az ilyen megszokott személynek olyan könyvtárossal való kicserélése, aki az olvasók ízlését és kívánságait kevésbé ismeri, a könyvkölcsönzések észrevehető csökkenését vonhatja maga után, s közönyt eredményezhet a könyvtár iránt.

+ + + +

A könyvtáros befolyását tehát, akár közvetlenül, akár közvetve - a letétek kezelői útján - gyakorolja is, nem lehet lebecsülni. Mert bár gyakran előfordul, hogy egy ideiglenesen felállított könyvtárnak a puszta léte, vagy valamilyen letét létesítése a vidéken, - feltéve természetesen, hogy egyik is, másik is kellő nyilvánosságot élvez, - elegendő arra, hogy az olvasási kedv felébredjen, mégis a könyvtáros tevékenysége fejt ki ezen a téren a döntő hatást. Mert amily mértékben hajlamos az olvasó arra, hogy rábizza magát bizonyos rutin-irányításra, vagy képtelen arra, hogy egyedül válasszon, - továbbá, amily mértékben érzékeny a hirveréssel szemben, - amelynek sikerül az érdeklődését olyan művek iránt is felkelteni, amelyeknek vitatható az értéke és a súlya, - a könyvtáros tanácsa és véleménye ugyanilyen mértékben járulhat hozzá mind a helyes irányban való elindításhoz, mind pedig felfogásának megváltoztatásához. Még abban az esetben is, ha nem áll közvetlen érintkezésben az olvasóközönséggel, az a felfogás, amely a könyvbeszerzések terén irányítja, az a változatosság, amely a könyvtár állományában illetve a mozgókönyvtár letéti anyagában tükröződik, az a szivórság, amellyel bizonyos könyvsorozatokot akár a letétek kezelőivel folytatott megbeszélések során, akár a mozgókönyvtár szemléjében /bulletin de liaison du bibliobus/ közölt ismertetésekben ajánl, mindmagannyi eszköz

a kezében a közönség érdeklődésének nem csupán bizonyos könyvek iránt, hanem általában az olvasás iránt való felkeltésére.

Ha olykor-olykor a könyvtáros erőfeszítései az olvasók részéről gyanakodással találkoznak, sőt, rendszeres visszautasításban részesülnek, mindez azzal a haszonnal is jár, hogy még nyilvánvalóbbá válhatik előtte: mennyire szükséges már a legzsengőbb kortól kezdve kialakítani az olvasás szokását, az olvasási kedvet. Legszorgalmasabb olvasókká ui. kétségtelenül azok válnak, akik már egészen fiatalon kezdtek olvasni. Amikor M. André Billy tudomást szerzett az Olvasók Egyesülete által feltett körkérdésről: "Miért olvas Ön?", a Figaro littéraire heteti krónika c. rovatában így válaszolt a kérdésre: "Istenem, hát azért olvasok, mert négy-öt éves koromtól fogva hozzászoktam!"

A gyermek általában fogékonynak mutatkozik az olvasásra való ösztönzéssel szemben. "Az olvasók együttesében - írja Mlle Blum - a gyermekek csaknem mindenütt kitartó és lelkes olvasók... Csak az a nyugtalanító velük kapcsolatban, hogy mihelyt kikerültek az iskolából, akkor mintha - legalábbis több évre - felhagynának az olvasással. Csak ritkán fordul elő, hogy a 300-350 lakosu községben a tanítónak háromnál-négynél több volt tanítványa is látogassa a könyvtárat. Ugy látszik, hogy az iskolából kikerülő tanulók többsége szivesebben szerez motor-karékpart, s keresi fel vele a környék táncmulatságait, vagy futballozik, vagy éppenséggel valamelyik kávéházban pocsékolja az idejét, semmint olyan valamivel foglalkozzék, ami az iskolára emlékezteti."

Nyilvánvaló tehát, hogy nem elég, ha az olvasás szokását elindítjuk, a kedvet is fel kell kelteni reá. Ez a kedv pedig az ifjúságban csak olyan mértékben fog feltámadni, amily mértékben nyilvánvalóvá válik előtte, hogy az olvasás nem a tanítója által ráerőszakolt kényszer, nem az iskolakötelezettség korszakából hátramaradt valami, hanem egyrészt valóban a szórakozás, másrészt az önművelés egyik eszköze.

Eredeti cím: Pourquoi lisez-vous?

Megjelent: Bulletin des Bibliothèques de France, 1957. 9.sz.

633-652.lap.

OSzK.ford.sz.: 1912.